

ZBORNÍK

SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO MÚZEA

ANNALES
MUSEI
NATIONALIS
SLOVACI

ARCHEOLÓGIA
22

ROČNÍK
CVI – 2012

ZBORNÍK
SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO MÚZEA

CVI – 2012
ARCHEOLÓGIA
22

Redakčná rada

PhDr. Juraj Bartík, PhD. (predseda), Mgr. Radoslav Čambal,
PhDr. Beata Egyházy-Jurovská, PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD.,
PhDr. Matej Ruttkay, CSc., PhDr. Etela Studeníková, CSc.,
PhDr. Vladimír Turčan, PhDr. Ladislav Veliačik, DrSc.

Zostavovateľ

PhDr. Vladimír Turčan

Autori fotografií a kresieb:

Alexander Botoš, Radoslav Čambal, Zdeněk Farkaš, Igor Choma, Alžbeta Nagyová,
Lucia Pilková, Marián Soják, Barbara Zajacová, Dušan Tatar, Marián Vizdal,
Archív SNM-Archeologické múzeum Bratislava

Mapové podklady: Martin Bartík, Mário Bielich

Preklad do nemeckého a anglického jazyka: Jana Kličová, Ľubomíra Kuzmová a autori
Preklad do slovenského jazyka: Radoslav Čambal

Posudzovatelia:

PhDr. Juraj Bartík, PhD., Mgr. Igor Bazovský, PhD., Mgr. Radoslav Čambal,
PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD., Prof. PhDr. Klára Kuzmová, CSc., Dr. Peter C. Ramsel,
PhDr. Vladimír Turčan

Layout, tlač: KOMPRINT, spol. s r.o., Bratislava

Vydalo: Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum, Bratislava 2012
Náklad 400 kusov

© Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum 2012

ISBN 978-80-8060-296-3

OBSAH – INHALT

<i>Zdeněk Farkaš: Nálezy kultúry ľudu so starou lineárnou keramikou zo Stupavy</i>	7
<i>Funde der Kultur der ältesten Linearbandkeramik aus Stupava</i>	12
<i>Gabriel Nevizánsky – Radovan Fodor – Vítazoslav Struhár: Sídliškový objekt bolerázskej skupiny z Abrahámu</i>	13
<i>Ein Siedlungsobjekt der Boleráz-Gruppe aus Abraham</i>	22
<i>Juraj Bartík: Drobné nálezy z opevnenej osady maďarovskej kultúry v Budmericiach</i>	23
<i>Kleinfunde aus der befestigten Siedlung der Maďarovce-Kultur in Budmerice</i>	29
<i>Robert Bača: Medená dýka z Banky (okr. Piešťany)</i>	31
<i>Ein Kupferdolch aus Banka (Bez. Piešťany)</i>	38
<i>Robert Bača – Juraj Bartík: Kamenný kadlub z obce Dojč</i>	39
<i>Eine steinerne Gussform aus Dojč</i>	41
<i>Lucia Hlavenková – † Lev Zachar: Sídliškový objekt z mladšej doby bronzovej v Šaštíne-Strážach</i>	43
<i>Ein Jungbronzezeitliches Siedlungsobjekt in Šaštín-Stráže</i>	57
<i>Anita Kozubová: Vreckový nožík alebo britva? K interpretácii niektorých predmetov z kosti a parohoviny z pohrebísk vekerzugskej kultúry (na základe nálezov z chotínskych pohrebísk)</i>	59
<i>Ein Taschen- oder ein Rasiermesser? Zur Interpretation einiger Knochen- und Geweihgegenstände aus Gräberfeldern der Vekezug-Kultur (anhand der Funde aus den Gräberfeldern von Chotín)</i>	75
<i>Igor Bazovský: Kostrový hrob z prelomu staršej a mladšej doby železnej z Bernolákova</i>	79
<i>Ein Körpergrab aus der Wende der Späthallstatt und Frühlatènezeit aus Bernolákovo</i>	84
<i>Alena Šefčáková: Antropologická analýza kostrového nálezu z prelomu staršej a neskorej doby železnej z Bernolákova – poloha Šakoň</i>	85
<i>Anthropologische Analyse des Skelettenfundes aus der Wende der Späthallstatt und Frühlatènezeit aus Bernolákovo – Flur Šakoň</i>	85
<i>Radoslav Čambal: Frühlatènezeitliche Gräberfeld von Stupava. Ausgrabungen in Jahre 1929</i>	87
<i>Včasnotaténske pohrebisko v Stupave. Výskum v roku 1929</i>	111
<i>Lucia Pilková: Keltská bronzová zoomorfná spona z Marcelovej zbierky</i>	121
<i>Eine frühlatènezeitliche bronzene Tierkopffibel aus der Marcel-Sammlung</i>	124
<i>Radoslav Čambal: Keltská plastika kanca zo Slovenskej Novej Vsi</i>	125
<i>Eine keltische Eberplastik aus Slovenská Nová Ves</i>	129
<i>Peter Trebsche: Größe und Wirtschaftsstruktur latènezeitlicher Flachlandsiedlungen im österreichischen Donaauraum</i>	131
<i>Velkosť a ekonomické štruktúry nížinných sídlisk z doby laténskej v rakúskom Podunajske</i>	161
<i>Kristina Adler-Wölfl: Spätlatènezeitliche Fundstellen in Wien</i>	169
<i>Neskorolaténske náleziská vo Viedni</i>	188
<i>Miroslava Daňová – Marián Soják: Prsteň s nápisom UTERE FELIX z Liptova</i>	189
<i>Ein Ring mit der Inschrift „Utere Felix“ aus Liptau</i>	192
<i>Péter Prohászka – Sándor Trugly: Avarské nálezy zo 7. storočia z Komárna z Bercsényiho (dnes Gombaiho) ulice</i>	193
<i>Die awarischen Funde von Komárno – Bercsényi (Heute Gombai) Strasse aus dem 7. Jahrhundert</i>	203
<i>Mário Bielich – Terézia Vangľová – Barbara Zajacová: Archeologický výskum v centre mesta Žilina</i>	205
<i>Archäologische Ausgrabungen im Stadtzentrum von Žilina</i>	215
<i>Martin Kvietok: Dva stredoveké keramické súbory zo Starých Hôr (okr. Banská Bystrica)</i>	217
<i>Two medieval pottery assemblages from Staré Hory (Banská Bystrica Dist.)</i>	233

<i>Alexander Botoš: Novoveká studňa z Rimavskej Soboty</i>	235
<i>Neuzeitliche Brunnen aus Rimavská Sobota</i>	249
KOLOKVIUM	
<i>Vladimír Turčan: Desiate kolokvium k otázkam rímsko-germánskej archeológie</i>	251
<i>Das Zehnte Kolloquium zur Problematik der römisch-germanischen Archäologie</i>	252
<i>Erik Hrnčiarik: Roman building ceramics in the barbarian environment in Slovakia</i>	253
<i>Rímska stavebná keramika v barbarkom prostredí na Slovesnsku</i>	258
<i>Kristian Elschek: Römisches Baumaterial, Dachziegeln und Ziegeln vom Záhorie-Gebiet und aus Zohor</i> <i>(Westslowakei)</i>	259
<i>Rímsky stavebný materiál, strešná krytina a tehly zo Záhoria a zo Zohora (Západné Slovensko)</i>	265
<i>Ondrej Šedo: Objekty s nálezy cihel zkoumané v průběhu výzkumu v trati Mušov-Neurissen</i>	267
<i>Objekte mit Ziegelfunden aus der Grabung in der Flur Mušov – Neurissen</i>	275
<i>Vladimír Turčan: Antická stavebná keramika v germánskych objektoch stupavského regiónu</i>	277
<i>Antike Baukeramik in germanischen Befunden aus der Stupavaer Region</i>	280
<i>Anton Karabinoš – Marián Vizdal: Nálezy tehliarskych výrobkov v Ražanoch a ich historická</i> <i>a technická Analýza</i>	281
<i>Die in Ražňany aufgefundenen Ziegelprodukte und ihre historische und technische Analyse</i>	291
<i>Igor Bazovský: Nálezy rímskej stavebnej keramiky v germánskych objektoch z obdobia sťahovania</i> <i>národov v Bratislave-Rusovciach</i>	293
<i>Funde von römischer Baukeramik aus germanischen Objekten der Völkerwanderungszeit</i> <i>in Bratislava – Rusovce</i>	297
RECENZIE	299

DVA STREDOVEKÉ KERAMICKÉ SÚBORY ZO STARÝCH HÔR (OKR. BANSKÁ BYSTRICA)

MARTIN KVIETOK

Keywords: *Middle Slovakia, Staré Hory, Middle Ages, silver, copper, mining*

Abstract: *Two medieval pottery assemblages from Staré Hory (Banská Bystrica Dist.). This article aims to report on two assemblages of medieval pottery, which were found at two different locations (Haliar, Richtárová) in the cadastral territory of Staré Hory. The village of Staré Hory is situated in a region where mining has been conducted since the prehistoric period already (Špania Dolina – Piesky), but it was not yet paid attention by archaeologists. Generally speaking, it is the second distinctive collection of medieval pottery from close surroundings. The first one was a collection obtained in the early 1970s in Špania Dolina – Piesky. Both pottery assemblages analysed were found in mining areas on platforms in front of adits. They contained besides pottery also tile fragments (Haliar), metal objects (horseshoe, lock) and two coins (Richtárová). The structure of both assemblages is very similar as far as the vessel shapes and pottery type are concerned. In view of analogies, however, we date the assemblage from Staré Hory – Haliar a little earlier, to the turn between the 14th and 15th centuries or to the 1st half of the 15th century. The assemblage from Staré Hory – Richtárová, according to also the coin find, is dated to the 2nd half of the 15th century or to the early 16th century. Both of the above-mentioned findings indicate that it is necessary to carry out more intensive archaeological research in the whole mining region of Staré Hory – Špania Dolina.*

1. Úvod

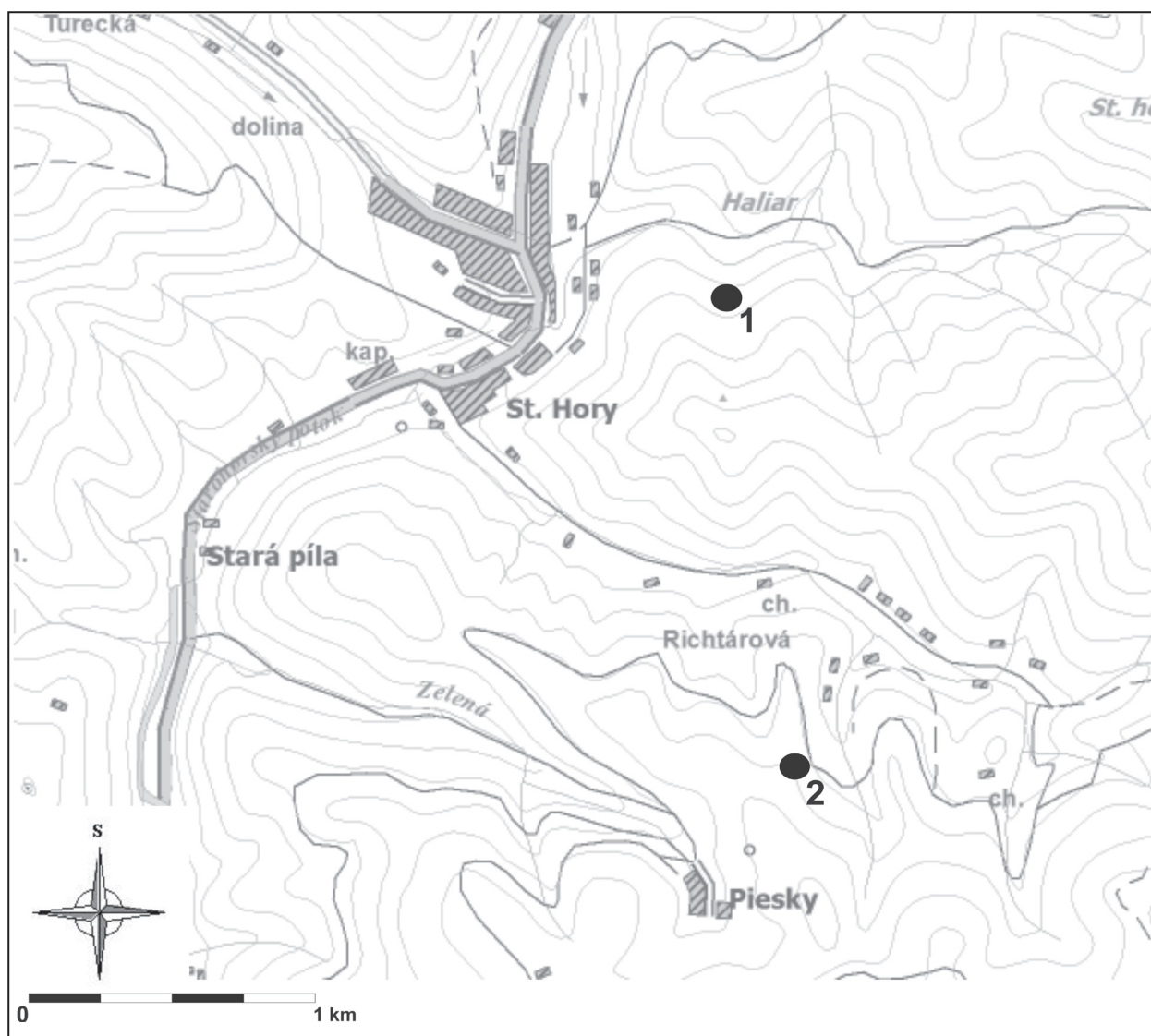
Oblasť Starohorských vrchov bohatá na výskyt medených rúd obsahuje doklady prítomnosti človeka už od praveku. Pozornosť archeológov, aj keď treba poznamenať že iba sporadická, sa v minulosti zameriavala takmer výhradne na najznámejšiu lokalitu v tomto smere a to na Španiu Dolinu, poloha Piesky (Sandberg). Dokladom pravekej ťažby medenej rudy na lokalite sú predovšetkým kamenné mlaty a praveká v ruke zhotovená keramika (Liptáková 1973a; Liptáková 1973b; Točík/Bublová 1985; Žebrák 1987). Nedávno bola na lokalite zistená aj kamenná štiepaná industria. Doposiaľ najmladším pravekým nálezom z oblasti Pieskov je bronzová dýka datovaná do mladšej doby bronzovej, nájdená na juhovýchodnom okraji ťažobného areálu v sedle Glezúr¹. V súčasnosti nám zatiaľ chýbajú konkrétne doklady kontinuity ťažby od neskej doby bronzovej do obdobia vrcholného stredoveku. Niekoľko menších záchranných akcií prebehlo v intraviláne Španej Doliny počas prestavieb resp. rekonštrukcii starých baníckych domov. Archeologicky bola doposiaľ obchádzaná oblasť Starých Hôr, kde sa predpokladajú počiatky stredovekej ťažby striebra a medi.

Na začiatku roku 2012 sa autorovi článku podarilo získať dve kolekcie stredovekej keramiky aj s údajmi o mieste ich nález. Jedna kolekcia pochádza z polohy Staré Hory – Haliar a druhá z polohy Staré Hory – Richtárová (obr.1). Pri následnom prieskume uvedených polôh boli zdokumentované profily amatérskych výkopov a dozbievaná keramika, nachádzajúca sa vo vykopanej zemine v bezprostrednom okolí. Zároveň bolo počas povrchového prieskumu zistené, že obidva výkopy sa nachádzajú vo veľmi zaujímavých terénnych situáciách.

2. Nálezové okolnosti

Súbor z polohy Staré Hory – Haliar bol získaný z výkopu situovaného približne v strede plošiny o rozmeroch cca 25 x 20 m, ktorá sa nachádza cca 250 m juhovýchodne od dna doliny Haliar. Plošina je súčasťou ťažobného areálu, tiahnuceho sa od dna doliny Haliar juhovýchodným smerom až k sedlu Klopačka, sledujúc priebeh zrudnenia. Plošina je tvorená hlušinou vyvezenou zo štôlne. Vstup do nej (dnes už zasypaný) sa nachádzal na styku plošiny a pôvodného severozápadného svahu Klopačky. Podobných plošín sa nachádza v tomto areáli minimálne 20. Rozloha plošín je najväčšia (50 m x 20 m) v najnižších partiách areálu a s pribúdajúcou nadmorskou výškou sa znižuje (10 m x 5 m). Zistený výkop mal nepravidelný oválny tvar. Dĺžka výkopu bola 1,2 m a šírka 0,6 m. Hĺbka výkopu bola 0,4 m. Pod lesnou pôdou a sterilnými hlinito-piesčitými a kamenitými vrstvami bolo zistené v hĺbke 0,25 – 0,4 m kultúrne súvrstvie, tvorené tenkou popolovitou vrstvou čiernej farby a šedou hlinito-piesčitou vrstvou (obr.2), z ktorej počas začisťovania profilu pochádzalo najviac nálezov.

Keramický súbor z polohy Staré Hory – Richtárová bol získaný z výkopu situovaného na juhovýchodnom okraji hald hlušiny. Miesto nález je 10 m západne od novej lesnej cesty. Tá v týchto miestach prešla staršiu

Obr. 1 Staré Hory. Mapa s miestom nálezov keramiky.

úvozovú cestu prebiehajúcu v smere východ – západ. Výkop, z ktorého bola získaná keramika, sa nachádza na Z okraji plošiny o rozmeroch cca 20 x 15 m, popri ktorej prebiehala vyššie spomenutá staršia cesta. Výkop mal nepravidelný tvar, dĺžku 2,2 m a šírku 1 m. Hĺbka výkopu bola 0,55 m. Na jednom úseku sme začistili a zdokumentovali profil výkopu. Pod lesnou pôdou a sterilnými hlinito-piesčitými a kamenitými vrstvami bolo zistené v hĺbke 0,4 m – 0,55 m kultúrne súvrstvie, tvorené tenkou popolovitou vrstvou šedej farby, hnedou piesčitou a sivohnedou hlinito-piesčitou vrstvou (obr. 2). Z posledne menovanej vrstvy počas začisťovania profilu pochádzalo aj najviac nálezov.

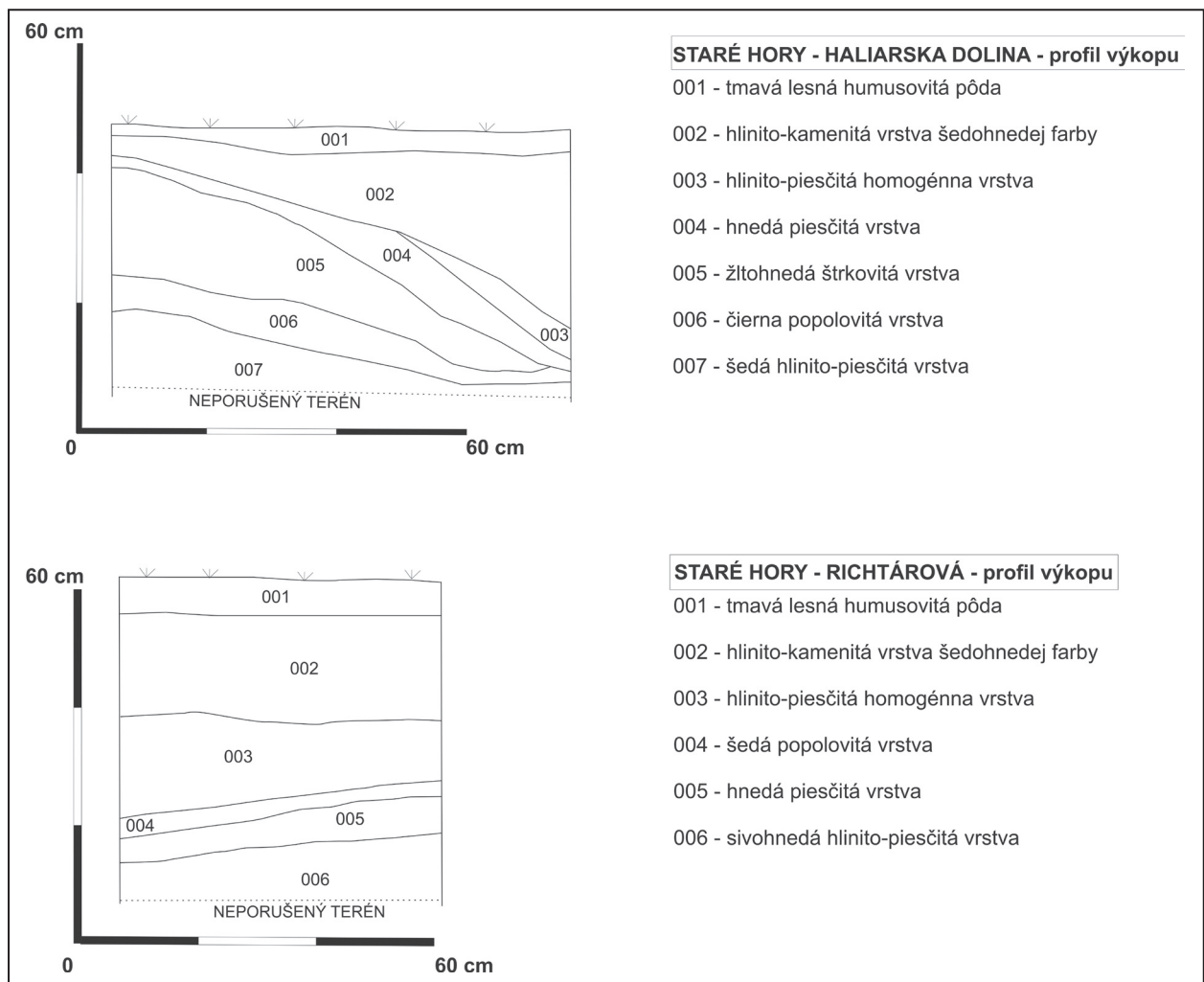
3. Opis nálezov

Z oboch súborov bolo celkovo zdokumentovaných 870 ks keramiky a kachlíc. Oveľa väčší súbor pochádza z Haliara, kde bolo zdokumentovaných 742 ks keramiky a kachlíc. Súbor z Richtárovej pozostával zo 128 ks keramiky. Kachlice alebo ich fragmenty tu neboli zistené.

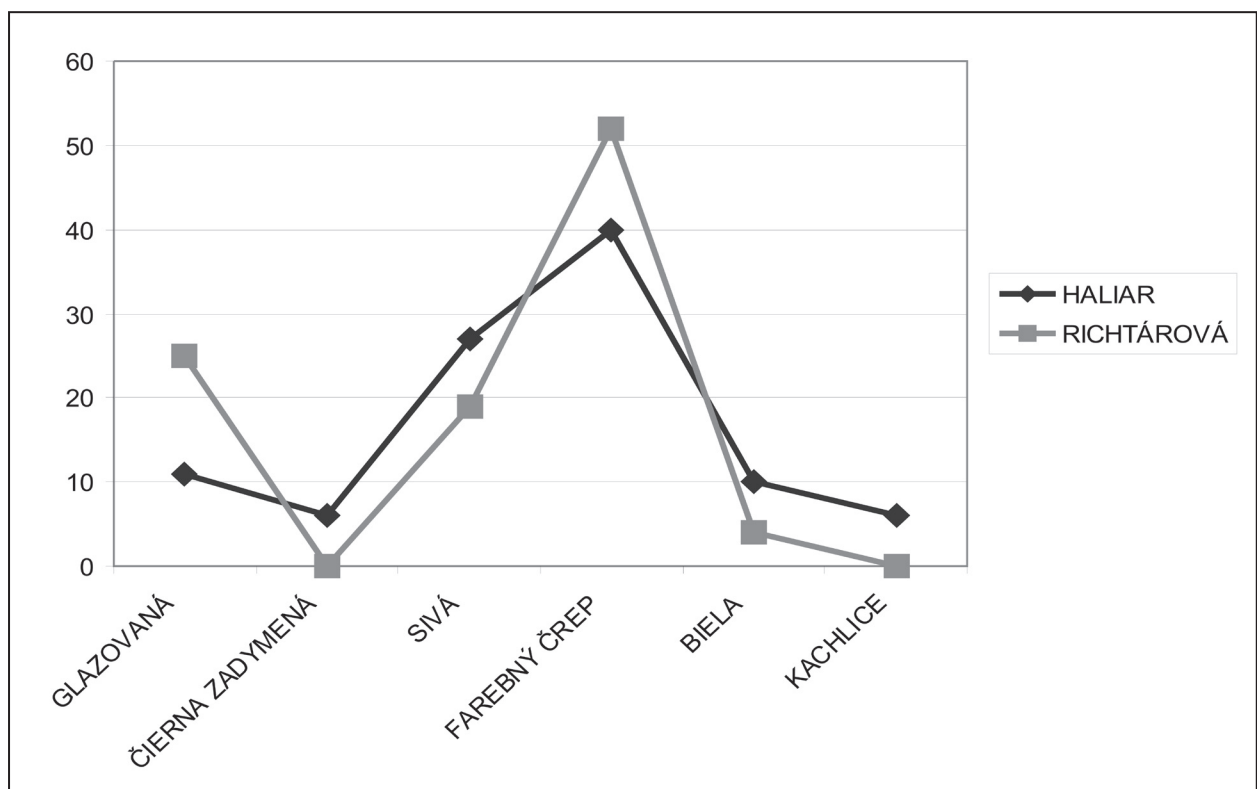
3. 1. Staré Hory – Haliar

3. 1. 1. Keramika a kachlice

V súbore z Haliara dominuje keramika s farebným črepom (40 %), pričom farebné spektrum sa pohybuje od oranžovej farby cez terakotovú až po hnedú resp. hnedosivú farbu. Početne druhú najvýznamnejšiu skupinu tvorí sivá keramika (27 %). Menšiu skupinu tvorí biela keramika (10 %). Glazovaná keramika sa objavuje u 11 % exemplárov. Glazovaná je predovšetkým keramika oxidačne vypálená s tehlovo červeným až bledohnedým odtieňom. Glazúra sa objavuje výhradne na vnútornej strane nádoby s miernym presahom cez jej okraj. Farebné

Obr. 2 Dokumentácia profilov amatérskych výkopov v Haliari a Richtárovej.

Obr. 3 Percentuálne zastúpenie jednotlivých typov keramiky v keramických súboroch.

spektrum glazúry sa pohybuje od žltohnedej cez hnedú, bleдозelenú až po tmavozelenú farbu. Osobitnú skupinu (6 %) tvorí keramika výrazne zadymená a sekundárne prepálená, u ktorej nebolo možné určiť farebný odtieň. Typickým znakom tejto keramiky sú príškvarky organickej hmoty na vnútornej i na vonkajšej strane črepov. Samostatnú skupinu tvoria fragmenty nádobkových kachlíc vyhotovené z bielej hliny (6 %). Z týchto fragmentov bolo možné zrekonštruovať celkové profily 2 exemplárov (tab. VI: 17).

Väčšinu z celého haliarskeho súboru (441 ks) tvorili nezdobené črepy z tiel nádob. Druhú najpočetnejšiu skupinu tvorili okraje (174 ks). Po nich nasledovali dna (61 ks) a zdobené črepy z tiel nádob (53 ks). Ucho bolo doložené v 7 prípadoch a nôžka z panvice v 4 prípadoch.

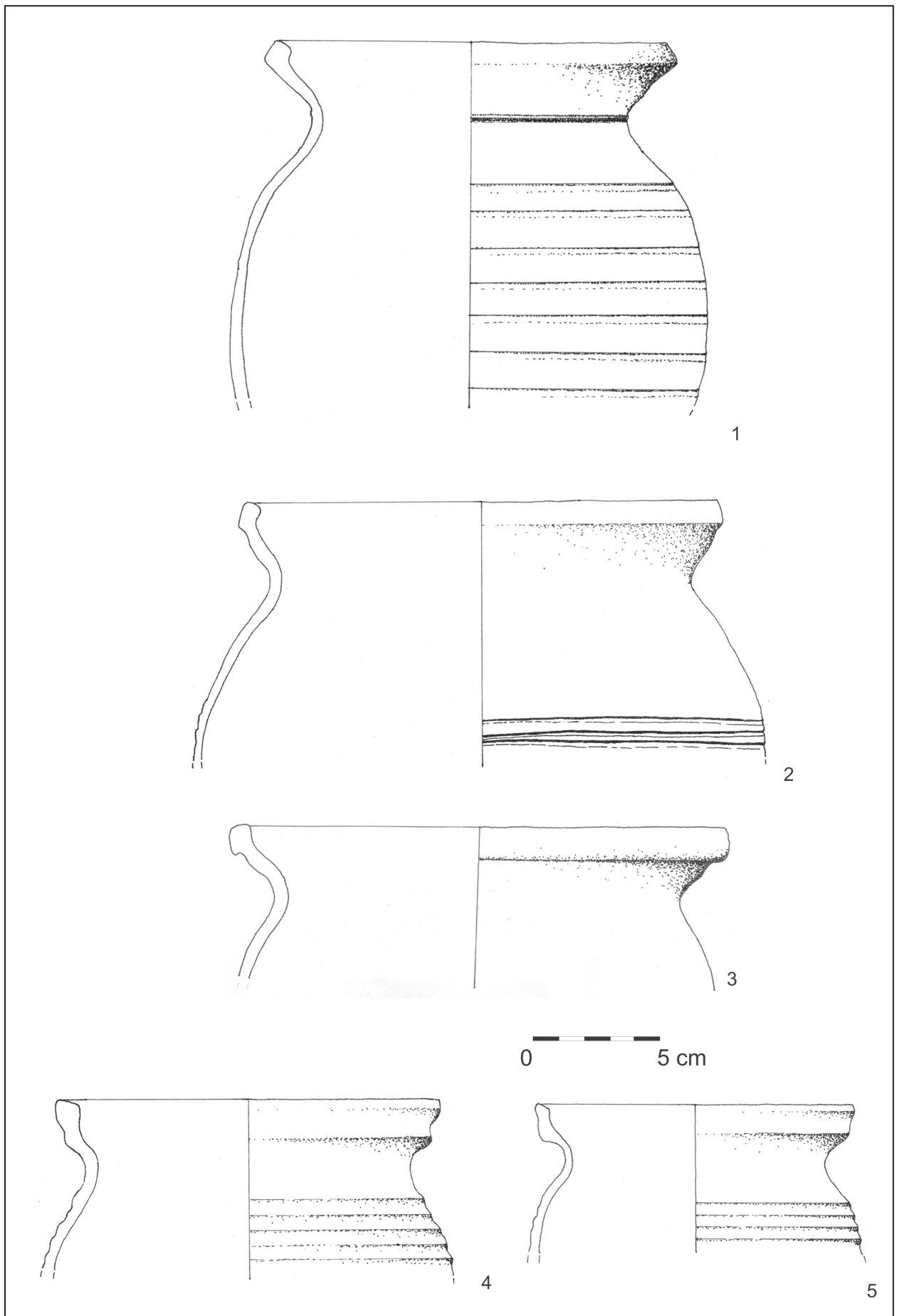
U najpočetnejšej keramiky s farebným črepom typovo dominujú hrnce. Objavuje sa tu široká škála okrajov. Zrejme najstaršiu keramiku z celého súboru predstavuje hrniec tmavohnedej farby s nízkym šikmo dovnútra vyťahnutým okrajom a telom zdobeným jednoduchými horizontálnymi ryhami (tab. I: 1). Archaicky pôsobí v celom súbore aj hrniec s nízkym šikmo dovnútra vyťahnutým okrajom a s povrchom do čierne zadymeným, zdobeným zväzkom horizontálnych, nepravidelných, rytých línií (tab. I: 2). Do tejto skupiny môžeme radiť aj ďalší nízky dohora vyťahnutý okraj ktorého okrajová lišta na vonkajšej strane mierne prevísa (tab. I: 3). Pre súbor typickým je okraj dohora vyťahnutý s vnútorným prežliabnutím s okrajovou lištou rôzne tvarovanou. Objavuje sa lišta kyjovite zhrubnutá a mierne dovnútra zrezaná (tab. I: 4), zrezaná horizontálne (tab. II: 1-2), šikmo dovnútra (tab. I: 5; tab. II: 9), šikmo von zrezaná (tab. III: 8), von vyhnutá (tab. II: 16). Okrajová lišta je u niektorých okrajov zhora mierne prežliabnutá (tab. III: 4). U niektorých exemplárov je vonkajšia profilácia vyťahnutého okraja veľmi výrazná, pripomínajúca plastické pásy (tab. II: 6). Sporadicky sa objavuje kalichovitý okraj (tab. IV: 4). Doložené máme aj lievikovite tvarované ústia (tab. III: 2), niekedy kombinované aj s ovaleným okrajom (tab. V: 5). Typickým je aj ovalený okraj s viac či menej viditeľným vnútorným prežliabnutím (tab. IV: 15; tab. V: 3). Objavuje sa nábeh na okružie (tab. III: 16). V niekoľkých prípadoch máme doložený jednoduchý rímsovité okraj (tab. IV: 16). Vo výzdobe povrchu keramiky sa objavuje žliabkovaná závitnica umiestnená na pleciach nádob (tab. I: 4-5; tab. II: 16; tab. IV: 15). Doloženú máme pri keramike s farebným črepom aj kombináciu rytých horizontálnych línií a výzdoby ozubeným kolieskom (tab. VI: 14). Dna nádob sú vo väčšej miere vyhotovené na podsýpke a nalepované no objavujú sa aj okraje zrezávané. V jednom prípade je, na dne vyhotovenom nalepovaním, doložená hrnciarska značka a to v podobe kríža v kruhu (tab. VI: 7).

Keramiku sivej farby reprezentujú predovšetkým hlinené palčiaky (tab. VI: 1, 3-4). Na niektorých exemplároch je zachovaný valcovite modelovaný otvor pre palec. Niektoré palčiaky sú zdobené kolkovanou výzdobou. Z ostatných typov nádob sú doložené hlavne hrnce. Pri hrncoch dominuje okraj dohora vyťahnutý s vnútorným prežliabnutím. Okrajová lišta je predovšetkým dovnútra zrezaná. Rozdiely sú v jej vnútornej hrane, ktorá je buď ostrá (tab. II: 7) alebo oválna (tab. II: 12, 13). Niektoré vyťahnuté okraje sú výrazne zhrubnuté (tab. III: 3) a u niektorých má profilácia esovitý tvar (tab. II: 11). Máme doložený aj okraj mierne ovalený s vnútorným prežliabnutím (tab. IV: 13). Zastúpené sú aj poháre (tab. V: 4) a džbány s kyjovitým (tab. V: 1, 4, 16) alebo vyťahnutým okrajom (tab. V: 12), ale aj s trojnásobne členeným vyťahnutým okrajom (tab. II: 17).

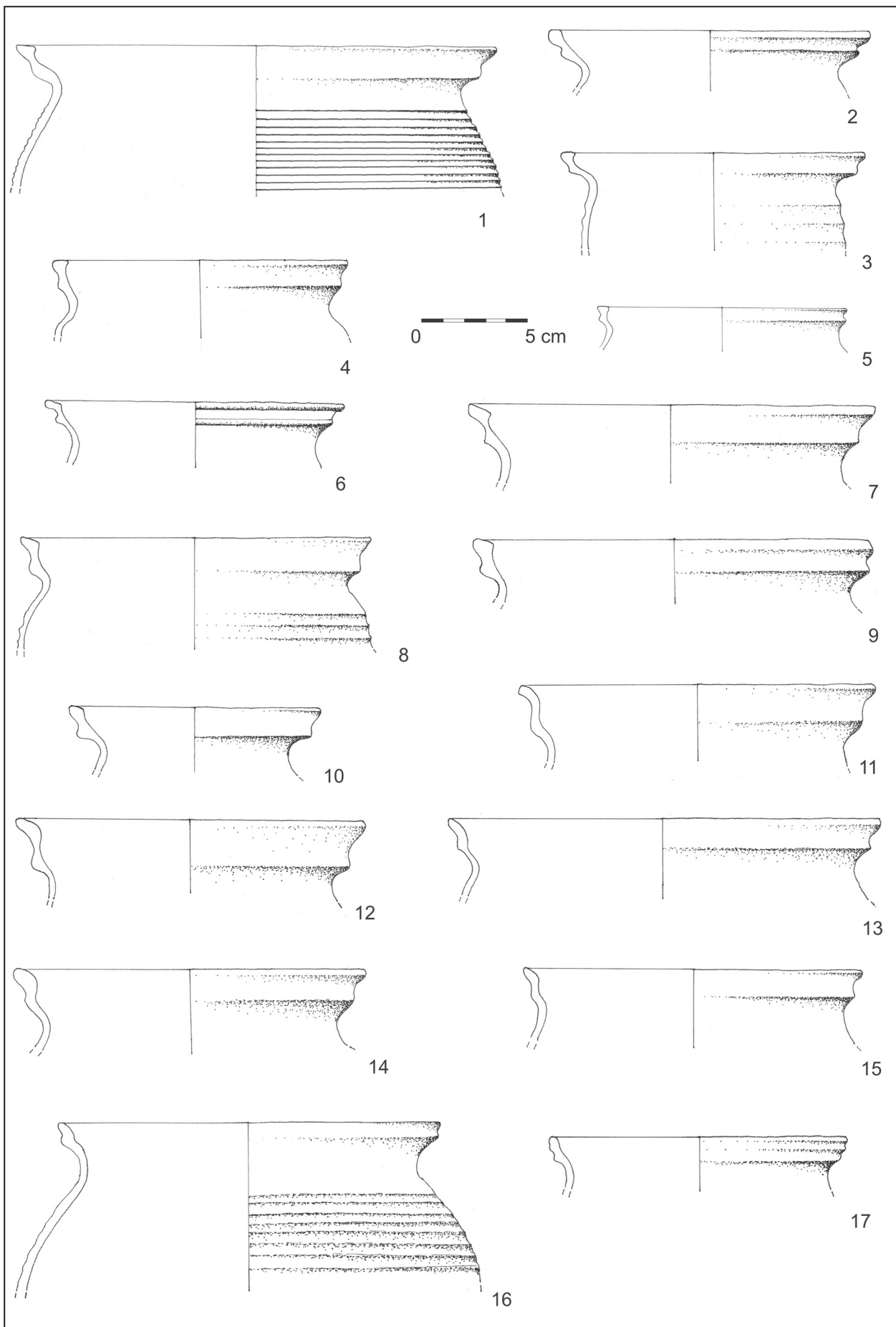
Samostatnú skupinu tvoria rôzne typy zvonovitých pokrievok s gombíkovým držadlom (tab. VII: 5). Okraje pokrievok sú rozlične tvarované, pričom dominujú okraje ostro (tab. VII: 10-13) či mierne (tab. VII: 9) dovnútra zatiahnuté a kyjovite rozšírené (tab. VII: 15). Atypické je prežliabnutie na vonkajšej hrane okrajovej lišty (tab. VII: 16). Vo výzdobe sivej keramiky sa uplatňuje hlavne žliabkovaná závitnica (tab. VI: 11)

Tretiu najpočetnejšiu skupinu tvorila glazovaná keramika. Typovo reprezentujú glazovanú keramiku predovšetkým hrnce. Profilácia ich okrajov je veľmi rozmanitá. Najjednoduchšiu tvar majú esovite profilované hrnce s jednoduchým von vyhnutým okrajom (tab. IV: 2). Objavujú sa rôzne deriváty kalichovite profilovaných okrajov (tab. III: 11, 12; tab. IV: 6). Početne sú doložené okraje dohora vyťahnuté s vnútorným prežliabnutím a lištou mierne von zrezanou. Zastúpené sú aj okraje dohora vyťahnuté s vnútorným prežliabnutím, ktorých okrajová lišta je na vnútornej strane výrazne oválna (tab. II: 14). Objavujú sa aj okraje ovalené s vnútorným prežliabnutím (tab. IV: 12), ako aj okraje s nábehom na okružie (tab. III: 13). Osobitným tvarom je dohora vyťahnutý okraj s vnútorným prežliabnutím, kyjovite rozšírený s okrajovou lištou šikmo von zrezanou (tab. V: 11). Výzdoba u glazovanej keramiky sa koncentruje predovšetkým na pleciach a podhrdlí nádob. Dominuje predovšetkým závitnica či už žliabkovaná (tab. IV: 2) alebo schodovite profilovaná (tab. III: 11, 12). Objavujú sa aj jamky vyhotovené pretáčaním umiestnené v horizontálnej línií (tab. IV: 6). Doložená je aj rytá cikcaková výzdoba (tab. VI: 9).

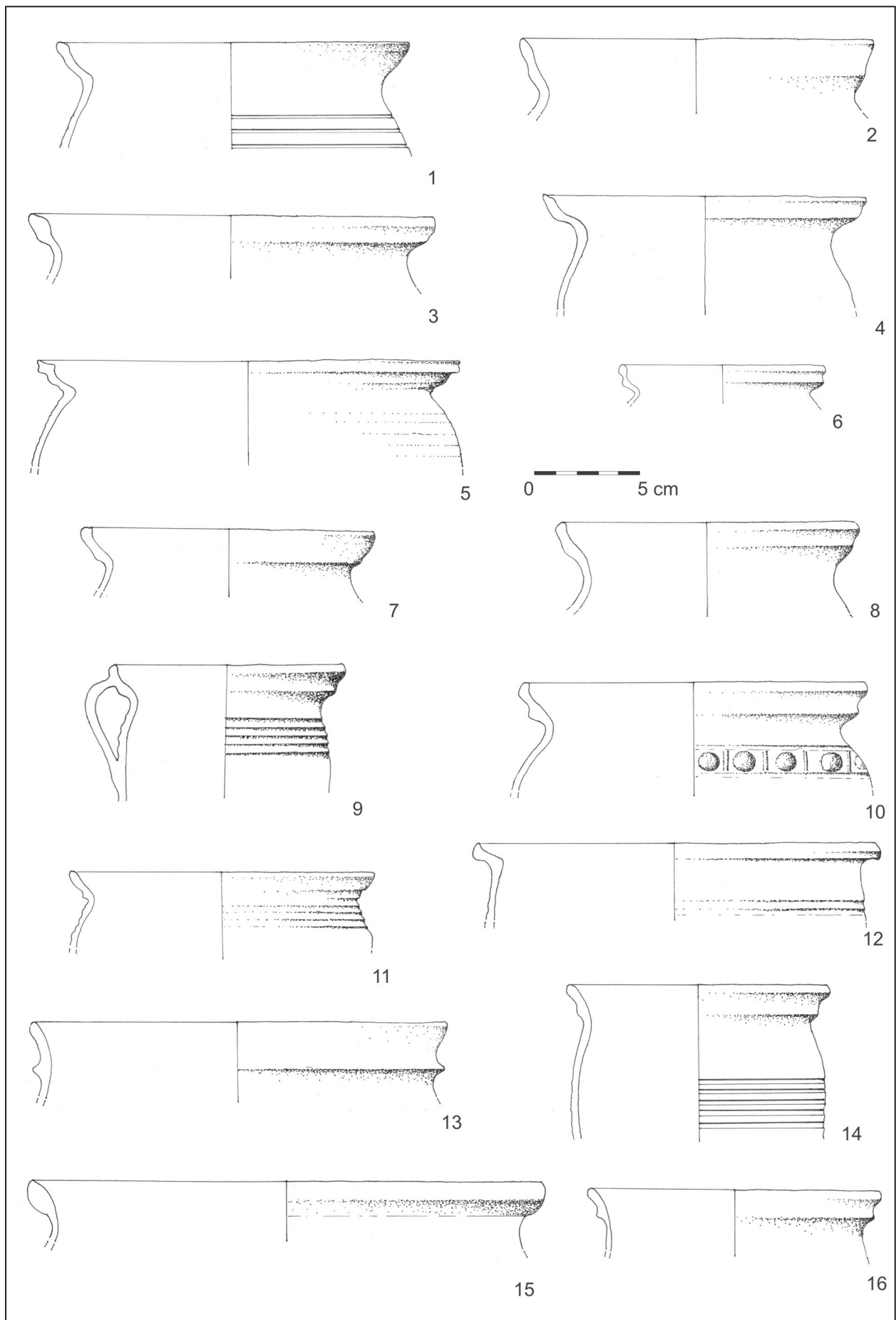
Biela keramika je v Haliari zastúpená len v menšej miere. Z typologickej skladby nádob sa objavujú predovšetkým hrnce. Doložené sú exempláre s okrajom, ktorého profilácia stojí na rozhraní kalichovitých a dohora vyťahnutých okrajov (tab. IV: 8). Objavuje sa aj jednoduchý von vyhnutý okraj (tab. IV: 1). V celom súbore ojedinelým je zavinutý okraj (tab. III: 15). V rámci bielej keramiky sa objavujú aj pokrievky s gombíkovým držadlom (tab. VII: 4) s okrajom mierne dovnútra vyťahnutým (tab. VII: 6) resp. kyjovite rozšíreným (tab. VII: 14). Vo výzdobe bielej keramiky sa objavuje kombinácia rytej a kolkovanej výzdoby (tab. VI: 13). Doložená je výzdoba v podobe hrebeňovanej vlnovky (tab. VI: 12).

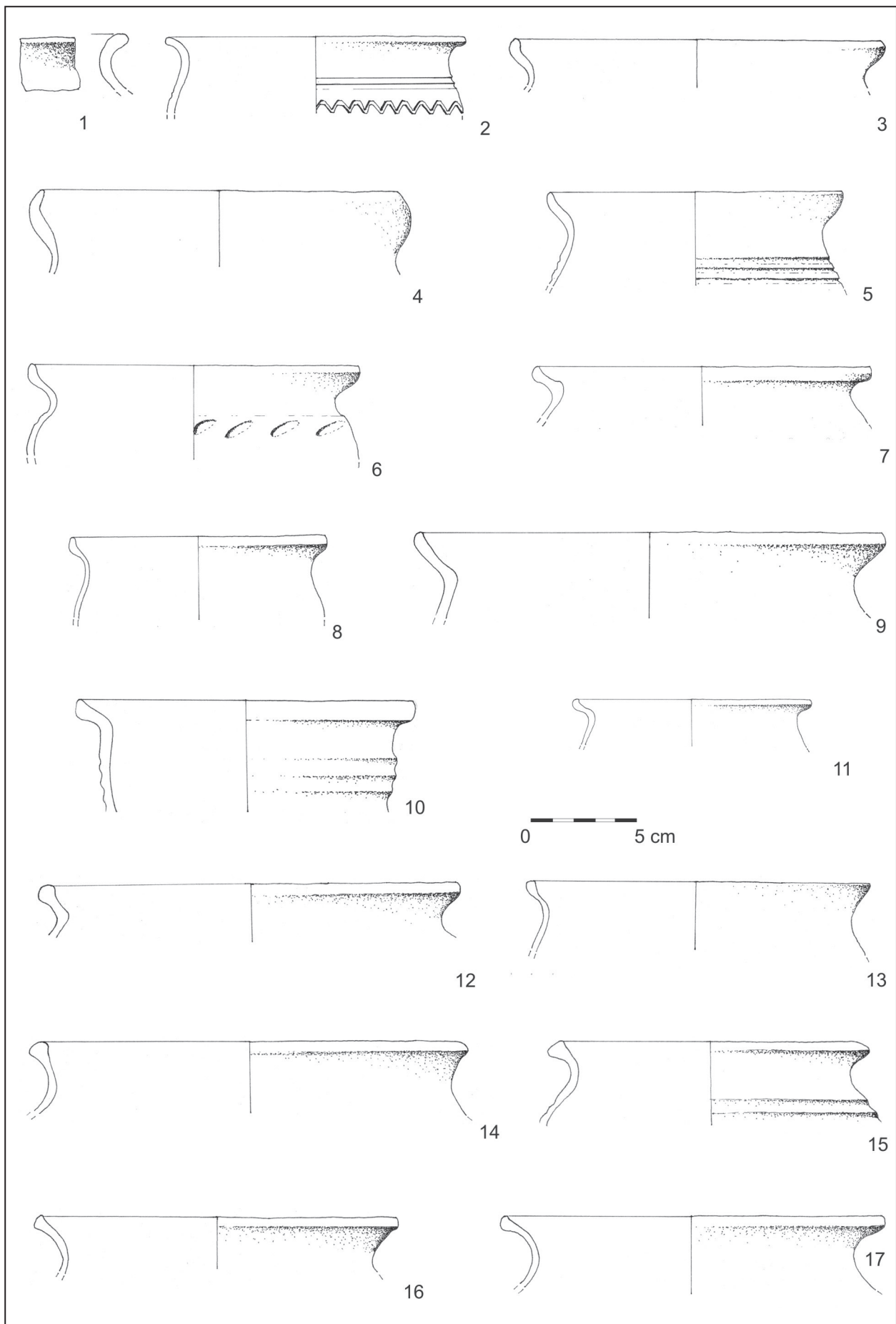
Tab. I Staré Hory – Haliarska dolina. 1, 3-5 keramika s farebným črepom; 2 čierna zadymená keramika.

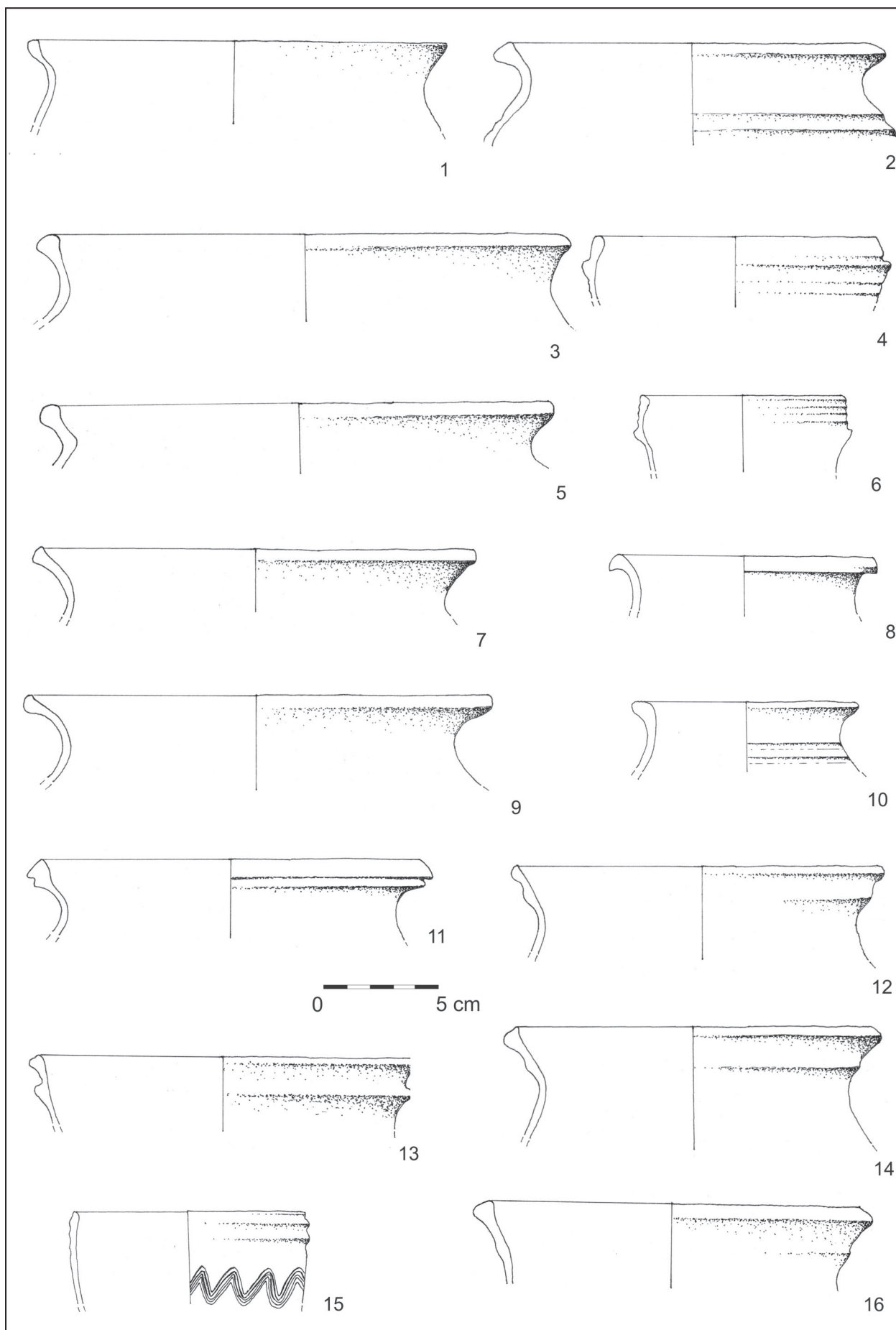
Tab. II Staré Hory – Haliarska dolina: 1, 2, 6, 7, 9-14, 16, 17; Staré Hory – Richtárová: 3-5, 8, 15. 1, 2, 4, 6, 8, 9, 16: keramika s farebným črepom; 7, 11-13, 15, 17: sivá keramika; 10: čierna zadymená keramika; 3, 5, 14: glazovaná keramika.

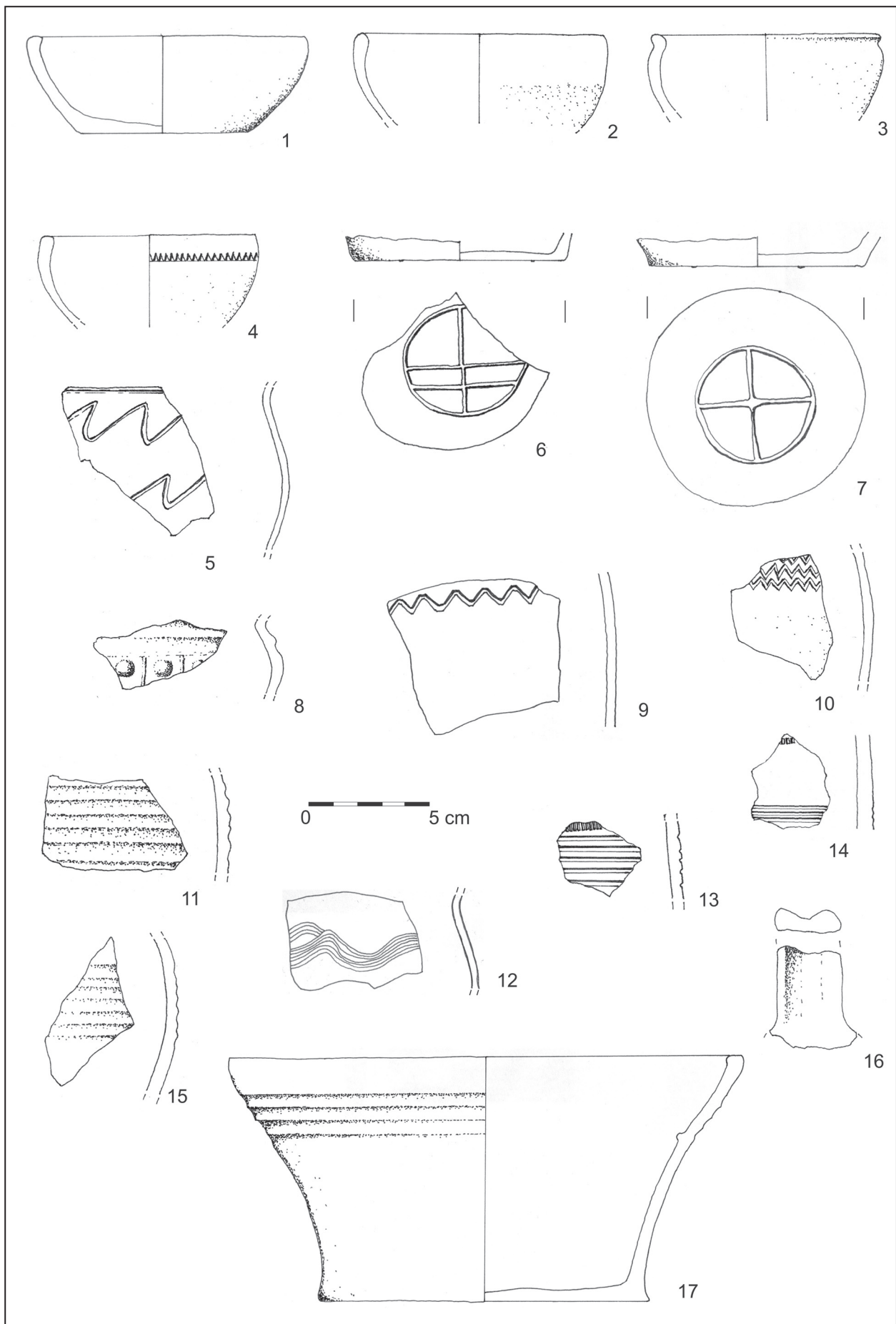
Tab. III Staré Hory – Haliarska dolina: 2-4, 8, 11-13, 15, 16; Staré Hory – Richtárová: 1, 5-7, 9, 10, 14. 2, 4, 5, 7, 8, 10, 14, 16: keramika s farebným črepom; 1, 3, 6: sivá keramika; 15: biela keramika; 9, 11-13: glazovaná keramika.

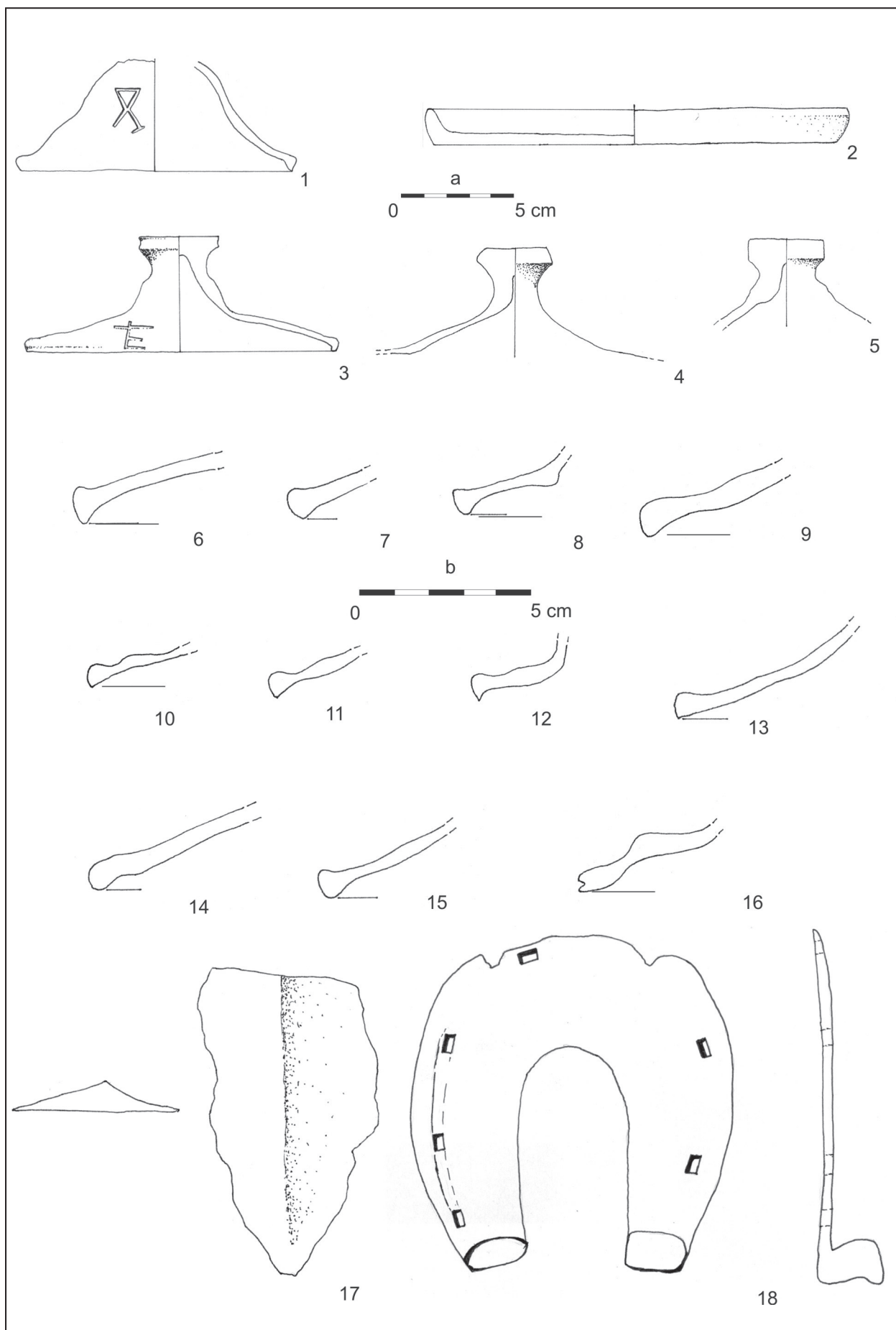
Tab. IV Staré Hory – Haliarska dolina: 1-4, 6, 8, 12-17; Staré Hory – Richtárová: 5, 7, 9-11. 4, 5, 9, 12, 14-16: keramika s farebným črepom; 7, 13: sivá keramika; 1, 8, 11: biela keramika; 3: čierna zadymená keramika; 2, 6, 10, 17: glazovaná keramika.

Tab. V Staré Hory – Haliarska dolina: 1-5, 7, 9, 11-14, 16; Staré Hory – Richtárová: 6, 8, 10, 15. 1-3, 5, 8, 13: keramika s farebným črepom; 4, 6, 12, 14, 16: sivá keramika; 15: biela keramika; 6, 9-11: glazovaná keramika.

Tab. VI Staré Hory – Haliarska dolina: 1, 3, 4, 7, 9, 11-14, 17; Staré Hory – Richtárová: 2, 5, 6, 8, 10, 15, 16. 5-8, 10, 14: keramika s farebným črepom; 1-4, 11, 15, 16: sivá keramika; 12, 13, 17: biela keramika; 9: glazovaná keramika.

Tab. VII Staré Hory – Haliarska dolina: 1, 4-6, 9-18; Staré Hory – Richtárová: 2, 3, 7, 8.
 2: keramika s farebným črepom; 3, 5, 7-13, 15, 16: sivá keramika; 1: čierna zadymená keramika; 4, 6, 14: biela keramika; glazovaná keramika; 17, 18: železo.

Osobitnú kategóriu keramiky tvoria črepy tak výrazne zadymené a sekundárne prepálené, že nie je možné presnejšie stanoviť ich príslušnosť ku konkrétnemu typu. V rámci zadymenej keramiky sa objavujú kalichovité okraje (tab. IV: 3), ako aj okraje dohora vytiahnuté s okrajovou lištou šikmo dovnútra zrezanou (tab. II: 10). K tejto skupine patrí aj fragment zvonovitej pokrievky s vyškríbanou značkou a okrajom dovnútra vtiahnutým (tab. VII: 1).

3. 1. 2. Kovové predmety

Okrem keramiky boli na vyhádzanej zemine nájdené dva kovové predmety. Prvým bol fragment čepele bahníckej motyky a podkova so širokými ramenami a kolmo dohora vyhnutými ozubmi (tab. VII: 17, 18).

3. 2. Staré Hory – Richtárová

3. 2. 1. Keramika

Aj v oveľa menšom súbore z Richtárovej dominuje keramika s farebným črepom (52 %). Omnoho častejšie sa však objavuje glazovaný materiál (25 %). Podobne ako u haliarskeho súboru aj tu je farebné spektrum glazovanej farby predovšetkým od tehlovočervenej po bleдохnedú farbu. Podľa počtu exemplárov treťou skupinou je skupina sivej keramiky (19%) Len sporadicky je v richtárovskom súbore zastúpená biela keramika (4 %). Čierna zadymená keramika sa v nami získanom súbore nevyskytuje.

Väčšinu z celého súboru (63 ks) tvorili nezdobené črepy z tiel nádob. Druhú najpočetnejšiu skupinu tvorili okraje (26 ks). Nasledovali dná (24 ks), a zdobené črepy z tiel nádob (12 ks). Ucho bolo doložené v 3 prípadoch. Jednalo sa o uchá pásikové s prežliabnutím vonkajšej strany (tab. VI: 16).

Spomedzi keramiky s farebným črepom sa najčastejšie objavujú hrnce, predovšetkým s dohora vytiahnutým okrajom, s vnútorným prežliabnutím a okrajovou lištou zrezanou horizontálne (tab. II: 4; tab. III: 7), dovnútra (tab. II: 8). Cudzorodo pôsobí okraj hrncovitej nádoby s okrajom vytiahnutým a výrazne profilovanou okrajovou lištou (tab. III: 5). V jednom prípade je doložený nábeh na okružie (tab. III: 14), okraj von prehnutý (tab. V: 8). Objavuje sa aj lievikovite profilované ústie (tab. IV: 5, 9). Sporadicky sú zastúpené pokrievky, medzi ktorými sú doložené tak ploché (tab. VII: 2), ako aj zvonovite profilované. Vo výzdobe nádob máme doloženú vývalkovitú (tab. III: 5) či žliabkovanú (tab. IV: 5) závitnicu, rytú vysokú, jednoduchú vlnovku (tab. VI: 5), cikcakový ornament (tab. VI: 10). Vo výzdobe sa tiež objavuje ornament v podobe pása na pleciach nádoby tvoreného obdĺžnikovými poliami ohraničenými rytými líniami, v ktorých je umiestnený plastický kruh (tab. III: 10; tab. VI: 8). Vo vyhotovení dna prevláda zrezávanie (7 ks) nad podsýpkou (3 ks). Na jednom dne vyhotovenom na podsýpke sa zachovala hrnčiarška značka v podobe 2 križa v kruhu (tab. VI: 6).

Medzi glazovanou keramikou sa objavujú hlavne okraje hrncov. Najpočetnejšiu skupinu okrajov tvoria okraje dohora vytiahnuté, s okrajovou lištou zrezanou horizontálne (tab. II: 3, 5). V jednom prípade máme doložený okraj jednoduchého hrnca s pásikovým uškom, na vonkajšej strane prežliabnutým. Hrnec je na pleciach zdobený žliabkovanou závitnicou (tab. III: 9). Zriedkavo sa objavujú okraje von vyhnuté a mierne zhrubnuté (tab. V: 10). Doložený je aj okraj pohára (tab. V: 6) a misky (tab. IV: 10). Pri vyhotovení dna prevláda zrezávanie (5 ks) nad podsýpkou (1 ks).

Sivej keramiky je v porovnaní s haliarskym súborom o čosi menej, podobne ako kahancov (tab. VI: 2). Medzi okrajmi hrncov sa objavuje predovšetkým okraj dohora vytiahnutý s okrajovou lištou oválne ukončenou (tab. III: 6), zrezanou šikmo dovnútra (tab. II: 15). Objavuje sa aj okraj ovalený s vnútorným prežliabnutím a výrazne z vnútra odsadený (tab. IV: 7). V jednom prípade máme doložené lievikovite formované ústie (tab. III: 1). Medzi okrajmi sa nachádzajú aj časti zvonovitých pokrievok s kyjovite rozšíreným okrajom (tab. VII: 7-8). V jednom prípade sa dala rekonštruovať zvonovitá pokrievka s gombikovitým držadlom, výrazne sploštená, s okrajom zahnutým dovnútra a s vyškrbaným písmenom E (tab. VII: 3) Vo výzdobe šedej keramiky sa objavuje vývalkovitá závitnica (tab. VI: 15) či jednoduché ryté línie (tab. III: 1).

V malom súbore bielej keramiky sa objavuje ústie džbánú zdobené hrebeňovanou vlnovkou (tab. V: 15). Vyskytuje sa aj mierne ovalený okraj s vnútorným prežliabnutím (tab. IV: 11).

3. 2. 2. Kovy a mince

Okrem keramiky sa v richtárovskom súbore nachádzal aj vysiaci zámok s kosoštvorcovým otvorom pre kľúč, čiastočne poškodený koróziou (obr. 4).

Autorovi článku boli na zdokumentovanie tiež poskytnuté dve strieborné mince z richtárovského výkopu. Jedná sa o denáre Mateja Korvína, z nich jeden exemplár je zachovaný a z druhého sa zachovala iba jedna polovica, pričom je výrazne ošúchaný. Predpokladáme, že obidva exempláre predstavovali totožné razby.

Obr. 5 Richtárová. Strieborný denár Mateja Korvína (1458 – 1490).

Opis zachovanej mince:

Uhorsko, Matej Korvín (1458-1490), mincovňa Kremnica, komorský gróf Paul Peck, denár (typ s Madonou), bez letopočtu (okolo roku 1485), Huszár 720, Pohl 220-2, Bovan 1990, variant 12, s.389. Av.: + (skôr maltézske), M. MATHIE. R. VN(GA)RIE, štvrtý uhorský znak: arpádovské brvná, dvojkriž (kotvový), dalmátske leopardie hlavy, bistricijský lev so zaklonenou hlavou. Rev.: PATRON – VNGARIE, korunovaná Madona s dieťaťom, obaja majú pri hlavách gloriolu. Zn.: K – P s kvetom s trojklanými lupeňmi. Minca pomerne zachovalá.²

4. Vyhodnotenie

Keramický súbor z Haliara a Richtárovej predstavuje druhú významnú keramickú kolekciu získanú z priestoru Starohorsko – Špaňodolinského banského revíru. Prvým výrazným súborom je keramika z výskumu na Španej Doline – Pieskoch (*Točík/Bublová 1985*, 111-114, obr. 30-33). Pri vyhodnotení tohto materiálu bolo konštatované, že v priestore Pieskov chýbajú archeologické doklady o ťažbe od 13. do polovice 15.storočia, pričom dôvod tohto stavu sa hľadá v mladšej ťažobnej aktivite, ktorá mohla staršie doklady úplne zničiť (*Točík/Bublová 1985*, 110). Celý súbor stredovekých nálezov z Pieskov je rámcovo datovaný do 15.-16. storočia. Štruktúra tohto súboru, tvarová škála nádob, profilácia okrajov a výzdoba povrchu nádob je veľmi podobná súborom z Haliara a Richtárovej. Podobnosť vidieť predovšetkým vo výraznej koncentrácii palčiakov, profilácii dohora vytiahnutých okrajov či cikcakovej výzdobe, alebo hrnčiarskych značkách na dnách nádob. Rozdiel je v tom, že na Pieskoch sa objavujú komorové kachlice s reliéfne zdobenou a často krát glazovanou čelnou vykurovacou stenou, v analyzovanom materiáli sa objavujú sporadicky iba miskovité kachlice a aj to iba z polohy Haliar. Typ miskovitých kachlíc sa všeobecne považuje za najstarší. Z blízkeho okolia máme najväčšiu kolekciu týchto kachlíc z hradu Šášov, kde je rámcovo datovaná do 1.polovice 15.storočia (*Hoššo 1996*, 18-20). Treba poznamenať, že význam kachlíc spočíva v tom, že okrem ich schopnosti datovať nálezové celky poukazujú tiež na existenciu dlhodobiejšieho obydľia, ktoré bolo nutné v čase nepriaznivého a chladného počasia vykurovať.

Pri hľadaní analógií nami analyzovaných súborov musíme svoju pozornosť zamerať predovšetkým na nálezy z Banskej Bystrice. Tento typ nálezov sa tu objavuje predovšetkým pod katastrofickým horizontom mestského požiaru z roku 1500. Jedná sa najmä o súbory z objektu zaniknutého požiarom z Námestia Š. Moyzesa a z Námestia SNP č.3. (*Mácelová 1996*, 421-426; *Mácelová 1997*, 128-130). Ďalším súborom, v ktorom nachádzame paralely s nami analyzovanou keramikou, je keramický súbor získaný počas výskumu Kremnického hradu, konkrétne z navážok datovaných do 2. pol.14. storočia až 1.polovice 15. storočia (*Hoššo 1989*, 279, obr. 21). Veľmi dobré analógie z tohto súboru máme predovšetkým k okrajom, u ktorých je lišta zrezaná šikmo dovnútra. Analógie ku keramike z Haliara a z Richtárovej tiež nachádzame v kolekcii hnedosivej a sivej keramiky z hradu Šášov. Autor výskumu J. Hoššo hľadá analógie k tejto keramike práve v navážkach Kremnického hradu (*Hoššo 1996*, 16-17).

Z širšej oblasti nachádzame analógie k Haliarskej a Richtárovej oblasti medzi nálezmi z banskoštiavnického dominikánskeho kláštora (*Hanuliak/Hoššo/Hunka 1996*, 324). Tu je podobná keramika radená do tretej skupiny datovanej na prelom 14. a 15. storočia resp. do 1. polovice 15. storočia.

Predovšetkým haliarsky súbor má veľmi podobnú paralelu v nálezoch z obj.15 na lokalite Branč, časť Veľká Ves, poloha Arkuš (*Ruttikay Cheben/Ruttikayová 1994*, 233, 234). Zánik lokality je tu na základe výskytu minci datovaný do 60. rokov 15. storočia. V Branči sa objavuje kombinácia hrncovitých nádob s dohora vytiahnutým okrajom s nádobkovými kachlicami. Máme tu doloženú tiež podobnú podkovu resp. motyku. S richtárovským

súborom ho spája napr. visiaci zámok. Výroba týchto zámkov sa začína rozmáhať v 15. storočí. Haliarsky súbor má svoje analógie čiastočne aj medzi nálezmi z Partizánskeho – Šimonovian datovanými do 14. storočia (*Ruttkay 1995, 569*).

5. Historické súvislosti nálezů

Indície pre počiatky stredovekej ťažby v priestore Starohorsko – Špaňodolinského banského revíru nachádzame v tzv. Zlatej knihe banickej, dokumente z 2. pol. 18. storočia vydaného pri príležitosti návštevy synov Márie Terézie v priestore stredoslovenských banských miest v r.1764. Podľa tohto dokumentu sa v okolí Starých Hôr začalo s ťažbou v roku 1006. Ten istý prameň datuje objav medenej rudy na Španej Doline do roku 1251 (*Vozár 1983, 208*). Na skorší počiatok ťažby v sledovanej oblasti poukazuje aj vyhlásenie predstaviteľov osady Richtárová, ktorí pri zostavovaní tereziánskeho urbáru (1771) uviedli, že ich *handel* – banský podnik má 584 rokov (*Tomeček 2010, 49*). Tento údaj by počiatky ťažby kládol už do záveru 12. storočia. Všetky uvedené údaje, hoci neoverené, podporujú úvahy o tom, že v priestore Starohorských vrchov už pred polovicou 13. storočia musela fungovať banská aktivita. Historik M. Skladaný predpokladá, že počiatky baníctva v oblasti Banskej Bystrice treba hľadať práve v priestore Starých Hôr, pričom v tomto smere poukazuje aj na nutnosť archeologického výskumu v priestore starohorských dobývok (*Skladaný 2006, 70-71*). Podľa M. Skladaného názov Staré Hory indikuje prítomnosť starých baní (*Skladaný 2005, 31*). O. Tomeček následne dodáva, že staré bane musia indikovať aj prítomnosť starej banickej osady (*Tomeček 2010, 50*). Jej presnejšia lokalizácia ostáva doposiaľ nevyriešenou otázkou. A práve lokalizácia najstaršej banickej osady v priestore Starých Hôr by mala byť predmetom budúceho intenzívneho archeologického prieskumu a výskumu.

Prvou hodnovernou písomnou zmienkou dokladajúcich stredovekú banícku činnosť v Starohorských vrchoch je donácia Bela IV. pre banskobystrického richtára Ondreja z roku 1263. V ňom sa spomína, že donáciu kráľ udeľuje za Ondrejove zásluhy pri osídľovaní mesta a budovaní baní na striebro (*Tomeček 2010, 49-50*). Donácia len potvrdzuje predpoklad, že uhorskí panovníci mali spočiatku záujem hlavne na ťažbe striebra, a to z dôvodu razby kvalitnej mince. Už v roku 1272 si túto donáciu richtár Ondrej nechal potvrdiť aj od kráľa Štefana V., čo poukazuje na Ondrejov vyšší záujem o tieto majetky než o majetky iné, napríklad o tie, ktoré získal na území Liptova už v roku 1256 (*Rábik 2006, 35*). Je veľmi pravdepodobné, že Ondrej (Andreas) pochádzal zo Saska, z oblastí s rozvinutou montánnou činnosťou. Kolonizáciu horských oblastí Uhorska videl ako príležitosť uplatniť svoje znalosti a prostriedok zbohatnutia, čo sa mu nakoniec do značnej miery aj podarilo. Údaj o budovaní strieborných baní spolu s údajom zo Zlatej knihy banickej upriamuje našu pozornosť na ložisko tetraedritu v Haliarskej doline východne od Starých Hôr. S Ondrejovým pôsobením bezprostredne súvisí aj toponym Richtárová (Richtersgrund) juhozápadne od Starých Hôr. Práve sem sa zrejme druhej polovici 13. storočia zamerali Ondrejove majetkové záujmy. Dolina Richtárskeho potoka sa nazývala ešte v 14. storočí (1388) ako Ondrejov majetok – *raychen Andreas Grunt* (*Rábik 2006, 36*). V tom čase sa tu nachádzala zrejme aj huta a lúka (*Matulay 1980, 33, č. 217; Tomeček 2010, 50*). Doliny Haliar a Richtárová sa nachádzajú v užšom priestore rudonosného pásma, kde sa koncentrujú hlavné rudné žily a ktoré sa tiahlo asi 4 km od Španej Doliny cez dolinu Piesky, Richtárovú až po Staré Hory (*Mazúrek 1993, 9; Mazúrek 1995, 64-73*). Celý tento priestor bol v stredoveku známy aj ako Strieborné vrchy. V roku 1443 je označovaný ako *Silbergepirg* (*Matulay 1980, 71; Rábik 2006, 36*).

Z uvedeného vyplýva závažný fakt. Spočiatku tým hľadanejším kovom bolo striebro. Hlavný kov vyskytujúci sa v sledovanej oblasti – meď, sa začala ťažiť vo väčších množstvách až vtedy, keď sa našiel spôsob ako zabezpečiť jej odbyt vo veľkom na európskych trhoch (*Skladaný 1984, 147-155*). Táto situácia nastala až v 2. polovici 14. storočia (*Skladaný 2006, 72-74; Štefánik 2002*). Vzhľadom na to, že v roku 1500 vyhorel mestský archív, sa nám na toto obdobie zachoval len obhorený fragment mestského protokolu z rokov 1386-1399. Z protokolu sa však aspoň čiastočne dozvedáme o rozvoji banskobystrického medenorudného baníctva v poslednej tretine 14. storočia. M. Skladaný hovorí o prvej historicky doloženej konjunktúre ťažby medzi v oblasti Banskej Bystrice (*Skladaný 2006, 74*). Na situáciu v banskom podnikaní v závere 14. storočia poukazuje zápis v protokole datovaný k roku 1386. Tento uvádza zoznam vlastníkov Hlbokej štólne (Jakub Hosenyczer, Peter Kirchenel, Dominik Stockel, Hansman Goldner a Mikuláš Karl). Vo všetkých prípadoch išlo o významných banskobystrických ťažiarov, ktorí okrem baní vlastnili aj hutu, obchodovali s meďou, všetci sedeli v mestskej rade a niektorí z nich (Karl, Goldner) zastávali aj funkciu richtára (*Skladaný 2006, 74-75*). Od roku 1390 sa stretávame s označením „woltwerk“ resp. „woltwurcht“. Týmto pojmom sa označovali majitelia baní a hút (waldbürgeri), ktorí síce pracovali mimo mesta v okolitých lesoch, ale zároveň vlastnili murované domy na námestí (*Skladaný 2006, 75*). S uvedených údajov je evidentné, že ťažba bola veľmi silno spojená s verejným ako aj hospodárskym životom v meste. Z početných waldbürgerských rodín 14. storočia vynikla rodina Karlovcov, ktorá sústredila vo svojich rukách veľký majetok a pravdepodobne vybudovala v Banskej Bystrici koncentrovaný mediarsky podnik (*Skladaný 2006, 79*). Okolo polovice 14. storočia sa prostredníctvom spríbuznenej rodiny Rosenbergerovcov Karlovci dostali k časti majetku richtára Ondreja (*Rábik 2006, 41*). Tento sa potom stal asi jedným zo základných majetkových „kameňov“ ich

podnikania. Svetlo do pátrania po vlastníkoch pôvodného Ondrejovho majetku, alebo jeho väčšej časti, prináša svedectvo ostrihomskej kapituly z roku 1466 resp. svedectvo turčianskeho konventu z roku 1465. V tom čase sa sťažuje Agneša, manželka Stanka Wilhelmoviča na Štefana Junga, že bez súhlasu jej a jej príbuzných predal všetky rodinné majetky budínskym mešťanom Jánovi Ernstovi a Vítovi Mühlsteinovi, pričom sa uvádza, že tieto kedysi Štefan kúpil od mešťana Karola (*Lisková 2006, 59*). Oprávnené sa preto možno domnievať, že waldbürgerské rodiny Karolovcov a Jungovcov ovládali v 14. a v prvej pol. 15. storočia banskú ťažbu na Starých Horách a Richtárovej. V závere prvej polovice 15. storočia došlo k čiastočnému úpadku medenorudného baníctva. Spôsobený bol najmä vyčerpaním povrchovej oxidačnej zóny rudných ložísk. Banská aktivita sa presúvala do väčších hĺbok, čo zapríčiňovalo prenikanie spodnej vody do štôlní. V tomto období sa do banskobystričského medenorudného baníctva zapojil Ján Thurzo. Spolu s augsburským kapitálom Fuggerovcov sa zaslúžil o najväčšiu konjunktúru banskobystričského baníctva založením mediarskeho podniku *Ungarisches Handel* (1494-1546). Ján Thurzo začiatkom 90. rokov 15. storočia skupuje bane, huty, lesy, technické objekty a iné nehnuteľnosti, pôvodne patriace rôznym väčším či menším ťažiarom. Zdá sa, že drvivá väčšina baní na Starých Horách sa stala súčasťou mediarskeho podniku. Okrem neho v sledovanej oblasti pôsobili aj niektorí samostatne podnikajúci ťažiar. Tak napr. na Starých Horách v roku 1515 prevádzkoval štôľňu Kolbenroth Bernard Laubinger (*Graus 2006, 89*). V roku 1537 začali Hensl, syn Valenta Malého a Matúš Nemeč z Uľanky s ťažbou v akejsi starej štôlni na Starých Horách v Andrašovej doline – *Andresowitz Grund* (*Graus 2006, 90*), ďalšia skupina sa v tejto doline pokúšala ťažiť od roku 1539 (*Graus 2006, 90*).

Zánik Thurzovsko – Fuggerovskej spoločnosti v roku 1546 ukončil dlhú, takmer 300 rokov trvajúcu epochu stredovekého baníctva realizovaného predovšetkým bystrickými mešťanmi. Počas tohto obdobia sa sformovali špecifické hospodárske vzťahy medzi bankskými komunitami žijúcimi v blízkosti baní a stredovekým mestom. Banícke komunity tvorili odbytko pre remeselné výrobky a potraviny distribuované mešťanmi. Zároveň boli tou silou, ktorá utvárala a premieňala prírodu Starohorsko – Špaňodolinského bankského revíru na kultúrnu krajinu.

6. Záver

Pri celkovom pohľade na súbory z Haliara a Richtárovej môžeme konštatovať, že ide o dve veľmi podobné kolekcie vrcholno a neskorostredovekej keramiky. Zdá sa, že haliarsky súbor je o niečo starší. Poukazuje na to prítomnosť archaickejších tvarov dohora vytiahnutých okrajov ako aj omnoho menšie percentuálne zastúpenie glazovanej keramiky, ktorá je vo všeobecnosti reprezentantom neskorostredovekého resp. ranonovovekého nástupu mestských hrnčiarских dielní. Na základe analógie by sme haliarsky súbor mohli rámcovo datovať do prelomu 14. a 15. storočia resp. do 1. polovice 15. storočia. Naproti tomu súbor z Richtárovej reprezentuje o niečo mladšie obdobie. Súbor je navyše datovaný aj mincami do záveru 15. storočia resp. na začiatok 16. storočia.

Vzhľadom na veľkú podobnosť tu publikovaného materiálu predovšetkým s keramikou zo stredoslovenských banských miest, hlavne však s materiálom z Banskej Bystrice, možno predpokladať, že oba keramické súbory predstavujú výsledok obchodných kontaktov medzi bankskými komunitami a stredovekým mestom, ktoré tvorilo hospodársku základňu pre bankské aktivity v okolí najneskôr od druhej polovice 13. storočia. Mesto zasobovalo bankské komunity predovšetkým potravinami a remeselnými výrobkami, medzi ktorými sa nachádzali aj výrobky mestských hrnčiarских dielní.

Pozoruhodná podobnosť analyzovanej keramiky s keramikou z Partizánskeho-Šimonovian a predovšetkým z Branča – Veľkej Vsi, môže indikovať kontakty stredoslovenského bankského mesta s vinárskymi oblasťami v Ponitří. Je totiž známe, že bývalí bystrickí ťažiar sa po odkúpení ich baní Thurzom preorientovali na obchod s remeselníckymi potrebami a potravinami, pričom najlukratívnejším obchodným artiklom bolo práve víno. V rokoch 1459 – 1526 obchodovalo s vínom 22 – 31 bystrických mešťanov (*Graus 2006, 88*).

Veľmi zaujímavé sú miesta, kde došlo k nálezom keramiky. Terasy, z ktorých nálezy pochádzajú, sú síce tvorené vyťaženou hlušinou, no nesú znaky umelých úprav, pravdepodobne za účelom výstavby nadzemných objektov dlhodobejšieho charakteru. Práve existenciu takýchto objektov by mohli dokladať také nálezy ako visací zámok či kachlice. Cieľom budúceho výskumu by okrem podrobného zmapovania oboch ťažobných areálov malo byť v miestach amatérskych výkopov doloženie prítomnosti týchto objektov plošným odkryvom a určenie ich funkcie. V súčasnosti možno predpokladať, že by sa mohlo jednať o príbytky rodín baníkov usadených v blízkosti štôlní (prípád Richtárovej) resp. o zariadenia slúžiace ako technické zázemie banskej činnosti (napr. sklady a priestory kde sa baníci zhromažďovali pred a po robote v bani), čo je skôr prípad Haliaru.

Poznámky

¹ Za informáciu o náleze ďakujem T. Zacharovi, ktorý pripravuje jeho publikáciu.

² Mincu určil: PhDr. Marián Bovan (Stredoslovenské múzeum)

LITERATÚRA

- Graus 2006* – I. Graus: Podnikateľské aktivity mesta Banskej Bystrice a jeho obyvateľov v baníctve v období Thurzovsko – Fuggerovského nájmu mediarskeho podniku. In: I. Nagy/ I. Graus (eds): *Minulosť a prítomnosť Banskej Bystrice I. Zborník referátov*. Banská Bystrica 2006, 87-100.
- Hanuliak/Hoššo/Hunka 1996* – M. Hanuliak/J. Hoššo/J. Hunka: Najvýznamnejšie poznatky z výskumu banskoštiavnického dominikánskeho kláštora. *Slov. Arch.* 44, 1996, 307-326 .
- Hoššo 1989* – J. Hoššo: Výsledky historicko – archeologického výskumu mestského hradu v Kremnici. *Zbor. FF UK Historica* 39/40, 1989, 249-294.
- Hoššo 1996* – J. Hoššo: Archeologický výskum hradu Šášov. *Zbor. FF UK Historica* 42, 1996, 7-47.
- Liptáková 1973a* – Z. Liptáková: Predbežné výsledky výskumu zaniknutých baní na lokalite Špania Dolina – Piesky. *Rozpravy Nár.Tech.muzea*, 58, *Studie z dejín horníctví* 3. Praha 1973, 7-19.
- Liptáková 1973b* – Z. Liptáková: Kamenné mlaty zo Španej Doliny, o. Banská Bystrica. *Arch. Rozhledy* 25, 1973, 72-75.
- Lisková 2006* – H. Lisková: Mesto Banská Bystrica a jeho obyvatelia na základe záznamov v najstaršej mestskej knihe. In: I. Nagy/I. Graus (eds): *Minulosť a prítomnosť Banskej Bystrice I. Zborník referátov*. Banská Bystrica 2006, 53-69.
- Mácelová 1996* – M. Mácelová: Požiarom zaniknutý zrubový objekt z 15. storočia v Banskej Bystrici. *Arch. Hist.* 21, 1996, 421-426.
- Mácelová 1997* – M. Mácelová: Výskumy v historickom jadre Banskej Bystrice. *AVANS 1995. Nitra 1997*, 128-130.
- Matulay 1980* – C. Matulay (ed.): *Mesto Banská Bystrica. Katalóg administratívnych a súdnych písomností (1020) 1255 – 1536.I.* Bratislava 1980.
- Mazúrek 1993* – J. Mazúrek: Prírodno – technické systémy v banskej oblasti Špania Dolina – Staré Hory. *Zbor. Ban. Múz.* 16, 1993, 5-23.
- Mazúrek 1995* – J. Mazúrek: Banská oblasť Špania Dolina – Staré Hory. Základňa thurzovsko – fuggerovského mediarskeho podniku. Súčasný pohľad. In: „Päťsté výročie thurzovsko – fuggerovského mediarskeho podniku v Banskej Bystrici“. *Zborník referátov*. Banská Bystrica 1995, 64-73.
- Rábik 2006* – V. Rábik: „Comes Andreas fidelis villicus noster de Bysterchbana“. K počiatkom mesta Banská Bystrica. In: Nagy,I. – Graus, I.(eds): *Minulosť a prítomnosť Banskej Bystrice I. Zborník referátov*. Banská Bystrica 2006, 32-45.
- Ruttkay 1995* – M. Ruttkay: Príspevok k poznaniu stredovekej keramiky na juhozápadnom Slovensku. *Arch. Historica* 20, 1995, 563-584.
- Ruttkay/Cheben/Rutkayová 1994* – M. Ruttkay/I. Cheben/I. Rutkayová: Výskum stredovekého opevneného sídliska v Branči – Veľkej Vsi. *Arch. Historica* 19, 1994, 229-242.
- Skladany 1976* – M. Skladaný: Zápas o banskobystrickú meď v polovici 15.storočia. *Zbor. FF UK Historica* 27, 1976, 184-185.
- Skladany 1984* – M. Skladaný: Slovenská meď v stredoveku a jej európsky význam. In: *Z dejín evropské těžby a zpracování rud barevných kovů. Příbram 1984*, 147-155.
- Skladany 2005* – M. Skladaný: Špaňodolinská meď v stredoveku a rannom novoveku. In: *Z histórie medenorudného baníctva v banskobystrickom regióne. Banská Štiavnica – Špania Dolina 2005*, 31.
- Skladany 2006* – M. Skladaný: Baníctvo v Banskej Bystrici v stredoveku. In: I. Nagy – I. Graus (eds): *Minulosť a prítomnosť Banskej Bystrice I. Zborník referátov*. Banská Bystrica 2006, 70-86.
- Štefánik 2002* – M. Štefánik: Benátky a stredná Európa. Ekonomické súvislosti a vývoz medi z územia Slovenska v 14. storočí. Dizertačná práca na získanie vedecko-akademickej hodnosti Philosophiae doctor (PhD). *Historický ústav SAV Bratislava 2002*.
- Točík/Bublová 1985* – A. Točík/H. Bublová: Príspevok k výskumu zaniknutej ťažby medi na Slovensku. *Študijné zvesti AÚ SAV* 21, 1985, 47-135.
- Tomeček 2010* – O. Tomeček: Drevorubači a uhliari v lesoch Banskej Bystrice. K problematike osídlenia horských oblastí banskobystrického chotára do polovice 19.storočia. Banská Bystrica 2010.
- Vozár 1983* – J. Vozár: *Zlatá kniha banícka*. Bratislava 1983.
- Žebrák 1987* – P. Žebrák: Výsledky dosavadného výskumu pravěkého horníctví na území Slovenska. *Vlastivědný sborník Podbrdská* 38-39, 1987, 257-267.

TWO MEDIEVAL POTTERY ASSEMBLAGES FROM STARÉ HORY (BANSKÁ BYSTRICA DIST.)

MARTIN KVIETOK

The primary aim of the present article was processing of two groups of medieval pottery that were found in the area of Staré Hory. This area, rich of copper ores, contains evidence of the presence of man in prehistoric times. The attention of archaeologists focused almost exclusively on the most famous site in this region Špania Dolina – Piesky (Sandberg). At the beginning of year 2012, author of this article get two collections of medieval pottery and informations of location of finds. First collection comes from Staré Hory - Haliar and second location from Staré Hory – Richtárová.

After overall view of both collections from Haliar and Richtárová we can conclude that these are very similar collections of late medieval pottery. However, it seems that collection from Haliar is a little older. It shows the presence archaic shapes of edges as well as a much smaller percentage of glazed pottery. Based on the analogies, we can set collection from Haliar to the turn of the 14th and 15th century respectively first half of the 15th century. Collection from richtárová is a little less younger. This collection is also dated by the silver coin to the end of 14th century or at the beginning of the 16th century.

The great similarity of our published material mainly with ceramics obtained in the central Slovakian mining towns, but mostly with material from Banska Bystrica, we assume that both collections of ceramic are the result of trade links between mining communities and the medieval town, which formed the economic base of mining activities in the area from second half of the 13th century. The city supplied the mining communities, especially food and crafts, among which included the products of urban pottery workshops.

The remarkable similarity with pottery found in Partizanske - Šimonovany, and especially of Branč – Veľká Ves, may indicate contacts of area of mining towns with vineyards in middle Nitra region . It is known that the former miners in B.Bystrica after the redemption of their mines Thurzo, refocus themselves on trade of handicraft and food needs. But the most lucrative business article was just the wine. In the years 1459 - 1526 trading in wine 22 to 31 Bystrica´s citizens.

Very interesting are the places where the collections were found. Terraces, on which findings come from, although they are made up of drawn-out rock, have the characteristics of artificial modifications, probably for the construction of overhead objects, long term using. It is the existence of such objects could also evidenced by the findings as a stove parts or fragment of lock. At present we can only assume that it could have been the homes of families of miners established near the mine (case of Richtárová) respectively place of the technical support of mining activities (warehouses, areas where the miners gathered before and after the work in the mine), which is case of Haliar.

Martin Kvietok
Stredoslovenské múzeum
Námestie SNP 4
975 90 Banská Bystrica,
m.kvietok@gmail.com